

KARDINAL I SEMIOTIČAR O DODIRU VJERE I NEVJERE

Carlo Maria Martini – Umberto Eco: »U što vjeruje tko ne vjeruje«, epistolarni dijalog / Prijevod s talijanskoga Ita Kovač / Nakladnik Izvori / Zagreb, 2001., str. 162

Željko Kliment

Talijanski časopis *Liberal* potaknuo je 1995. godine dvojicu vrhunskih intelektualaca, milanskog nadbiskupa i kardinala Carla Marija Martinija (jednog od ljudi kojih se ime spominje kao kandidata za budućeg papu) i svjetski značajnog semiotičara, filozofa i književnika Umberta Eca (široko poznatog po već podavnom kultnom romanu »Ime ruže«), da u pismima što ih je časopis objavljivao progovore o nizu gorućih tema, koje su u podjednako zanimljive i njihovoj i svjetskoj kulturnoj javnosti. Kasnije su se svojim pismima-promišljanjima priključili još Emanuele Severino, Manlio Scalambro, Eugenio Scalfari, Indro Montanelli, Vittorio Foa i Claudio Martelli, također ugledni ljudi, ali koji ipak za nas nisu onoliko poznati kao početni dvojac, a sve je potom objavljeno u knjizi krajnje intrigantna naslova »U što vjeruje tko ne vjeruje«.

Eco, polazeći od uvida kako je svijet suočen s množenjem nuklearnih odlagališta, kiselim ki-

šama, ozonskom rupom, uništavanjem prašuma, gladom čitavih kontinenata, života »u vrtlogu jednog izvanredno neodgovornog konzumizma«, pred svjetovnom opsesijom novom apokalipsom – pita »Postoji li ikoji pojam nade (i naše odgovornosti u odnosu na sutrašnjicu) koji bi mogao biti zajednički i vjernicima i onima koji ne vjeruju?«

Humus iz kojeg crpu vjernici i nevjernici

Martini odgovara da zasigurno postoji takav pojam, jer »postoji stanovit duboki humus do kojeg jednako stižu i iz njega crpe i vjernici i nevjernici, razboriti i odgovorni«.

Sljedeće pitanje kojim su se zabavili bilo je kada počinje ljudski život, pri čemu Eco upozorava da postoje izvanredni, strašni trenutci u kojima neka »žena ima pravo potpuno autonomno donijeti odluku koja se tiče njezina tijela...« Ne želeći se pozivati na neko općenito pravo na život »što bi moglo zvučati hladno i ostati bezlično«, Martini je svjestan gran- ničnih slučajeva kojima se ne

smije pristupati olako, iako mora pitati kako uopće može biti ikakva dijaloga »o jednoj tako jasnoj točki 'objavljene' doktrine?«

Na red je došao i problem koji je Eco ovako izrazio: »U doktrini nisam još uspio pronaći uvjerljive razloge zbog čega žene moraju biti isključene od svećeničke službe.« Martini je odvratio da je riječ o jednoj vrlo dugoj praksi, koja je ukorijenjena u tradiciji Crkve i koja se tiče »samoga nje- na otajstva«.

Došao je red i na Martinija da započne dijalog pa ga je zanimalo – na čemu zasniva svoju etiku netko tko »nema namjeru pozivati se na metafizička načela kao ni na univerzalne kategoričke imperativ«? Riječ je o vrlo starom pitanju najjednostavnije formuliranom o što upire svoju etičnost, moral svojih postupaka amažt tko ne vjeruje u Boga? Ili, kako je moguća etika bez vjere?

Prirodna etika i etika transcendentije

Eco smatra da etička dimenzija nastaje onog trenutka kad pojedinac shvati da uvijek uz njega

postoji i netko drugi, te da se međusobni odnosi moraju nekako urediti. Misli da postoji prirodna etika koja se može poklapati s etikom utemeljenom na vjeri u transcendentiju, a prirodna načela »isklesana su u našim srcima na temelju stanovitog programa spasenja«.

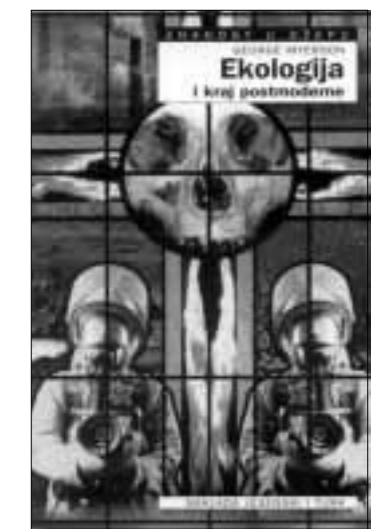
Ostali sudionici u raspravi po- najviše su propitivali etičke pos-

ljedice onoga što su u svome dopisivanju dotaknuli i potakli Martini i Eco. Završna je riječ pripala kardinalu i na pitanje postavljeno naslovom knjige odgovorio je »Ako ništa drugo, valja barem vjerovati u život, u jedno obećanje života kad je riječ o mladima.« Upozorava na opasnosti od olakog optimizma koji misli da se stvari uglavnom sređuju same od sebe jer istina je suprotna, »moralni život je borba, boranje, vječni okršaj, agonijaska napetost«.

Knjiga »U što vjeruje tko ne vjeruje« prepuna je dubokih razmišljanja koji se tiču svakoga čovjeka. Primjer je i onoga što je to vrhunski intelektualac, koje su mogućnosti ljudskog duha kad se visoko obrazovanje, svestrano i argumentirano razumijevanje pojedinačnog pitanja poveže sa snošljivošću, uljudenošću i uvažavanjem drugoga. Bez obzira na to koliko se slažu ili su na krajnje suprotnim stajalištima. Posve s druge strane od raznolikih i svakodnevnih (ljudskih, naših) razgovora preko nišana, odnosa »na pas mater« nalazi se ova rijetka i neobična knjiga.

GOVOR IZ DUBINE EKOLOŠKE KRIZE

George Myerson: »Ekologija i kraj postmoderne« / S engleskog jezika preveo Ognjen Čaldarović / Naklada Jesenski i Turk / Zagreb, 2002., str. 80

Kristijan Vujičić

Najnoviji krug biblioteke »Znanost u džepu« u izdanju Naklade Jesenski i Turk donosi, među ostalima, i zanimljivo (kratko) djelo Georja Myersona, engleskog autora koji proučava suvremenu kulturu i problem prirode/okoliša. Temeljno pitanje knjige »Ekologija i kraj postmoderne« jest je li uistinu postmodernizam pokopao modernu – kako se to danas obično misli.

Ekološke »bombe« širom svijeta (sjetimo se nedavna požara u skladištu spalionice opasnog otpada na Jakuševcu u Zagrebu) postale su kamen spoticanja modernoga, ali i postmodernog društva. »Za ekologiju se obično pretpostavlja da označava kraj moderne«, kaže Myerson, »konačan prekid s modernim povjerenjem, obračun između eksploitrane prirode i eksploitratorskog društva«. »Kraj moderne«, kako nosi naslov jedno od najvažnijih djela talijanskoga filozofa Giannia Vattima, vodi Myersona nekoliko godina unazad, sve do 1979. i pojave knjige »Postmodernostan« Jean-Francoisa Lyotarda.

Postmoderni mislioci kritiziraju modernu i najavljuju »kraj velike pripovijesti«, kako je to formulirao upravo Lyotard. Ostaje samo gomila fragmentarnih »malih priča«, koje »potječu iz stajališta prema kojem je moderni razum dosegnuo

svoje granice – filozofijski i praktično«. Upravo je ekologija, odnosno ekološka kriza za mnoge bila poraz »uskoga tehnoracionalizma« modernog doba i pokazala njegovu neracionalnost.

Myerson promišljajući djela filozofa, psihologa i teoretičara društva poput Lyotarda, Derride, Habermasa, Freuda i Ulricha Becka te književnika Milana Kundera i Salmana Rushdiea, najavljuje mogućnost da upravo ekologija pripovijeda novu »veliku pripovijest« o modernom svijetu, priču koja mijenja našu percepciju znanosti, tehnologije i naretkta. »No, ovi novi uvidi, ovo ekološko prosvjetiteljstvo, da se poslužimo nazivom Ulricha Becka, i samo je zapravo dubinski moderno«. Svakodnevni događaji, od bolesti svinjke i šapa preko kravljevog ludila pa sve do poplava i općega zatopljenja iznova opravdavaju zadaću znanosti. »Spašavanje i poplave nisu nikakvi postmoderni fragmenti, napro suprotno – svaki događaj pripada jednoj većoj priči, najvećoj priči – kronici globalnog«. Tako i ekologija postaje na novi način dio velike pripovijesti.

Myersonovo filozofsko gledište na odnose moderne/postmoderne i ekologije postavlja pitanja koja ostaju nezabavna. Djelo napisano u formi proširene eseja upućuje na daljnje čitanje i istraživanje. Ekološka kriza u svojim mutiranim oblicima ostaje na sceni, a podjela da filozofski gledano kriza jest vrijeme pred velike odluke. Dakako, što je vrijeme duže – to je i kriza veća. Pogreške prošlosti dolaze svakodnevno na naplatu, no katkad zaista nije potrebno dugo čekati: to najbolje znaju stanovnici zagrebačkoga Jakuševca.

Djelo »Ekologija i kraj postmoderne« predstavlja samo malen tm u modernoj/postmodernoj ljudskoj (ne)savjesti. Planet Zemlja je živi eko-sustav, pa makar nemarni pojedinci radošno poput kakva Zaratustrina anti-poda uzvikivali: više te ne nazivamo pri-rodnom, već okolišom, dakle nečim drugotnim... sada možemo činiti što želimo. Zar predmet ili biće i koje nazivamo drugim imenom ne ostaje u svojoj biti upravo ono što jest? U ovom slučaju riječ je o prirodi – čovjekovu domu i ethosu, staništu svekolike flore i faune.

PUTOVANJE MJESTIMA ŽIVLJENJA I UMIRANJA ŽIDOVA

Martin Gilbert: »Holokaust – Putovanje u potrazi za prošlošću« / Prevela s engleskoga Romina Vuk / Vizura / Zagreb, 2001., str. 526

Tihomir Ponoš

Knjiga poznatog britanskog povjesničara, stručnjaka za 20. stoljeće i židovsku povijest Martina Gilberta »Holokaust – Putovanje u potrazi za prošlošću« rijetka je kombinacija putopisa, dnevnika i historografskog djela, a plod je stručnog putovanja studenata postdiplomskog studija holokausta po Njemačkoj, Češkoj, Slovačkoj i, ponajviše, Poljskoj. Gilbert je događaje bilježio svakodnevno, a navodio je i točan sat i minutu svakoga pojedinog događaja.

Knjigom dominiraju riječi »nekad«, »nekoć«, »nekadašnji«, a odnose se na dugostojnu ljetnu prisutnost židovskih zajednica u navedenim državama i činjenicu da ih zbog nacističkog zločina praktički više nema. Mjesta koja su posjećena može se podijeliti u dvije skupine. Na mjesta u kojima su Židovi živjeli i na mjesta u kojima su Židovi ubijani.

Gilbert i njegovi studenti obišli su desetak mjesta u kojima su nekada postojale brojne i snažne židovske zajednice. Autorovo znanje o tim mjestima i povijesti Židova je doista impresivno.

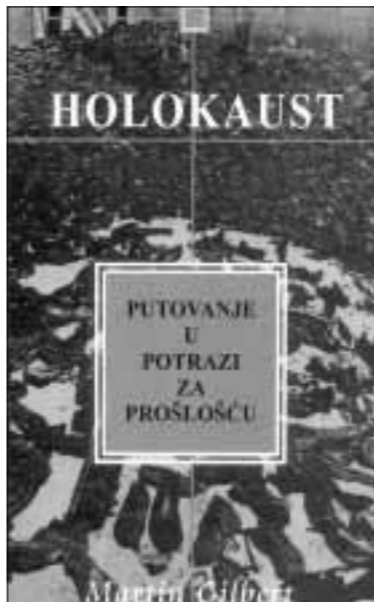
Sjećanja malih ljudi

Za svako mjesto kroz koje su prošli navodi koliko je Židova živjelo prije holokausta, kada su doselili, kratku povijest židovske zajednice toga mjesta, od kada datira židovsko groblje. Opisuje i desetine sinagoga koje su obišli, kako su nekada izgledale i za što danas služe, kada više u mnogim mjestima židovske zajednice ne postoje.

Za gotovo svako mjesto au-

tor je imao pripremljena nečija sjećanja. Odlika Gilbertova pisanja i inače je citiranje sjećanja malih, običnih ljudi o velikim, a to u pravilu znači i tragičnim, povijesnim događajima i razdobljima. Gilbert nije prvi koji se koristi takvom memoarskom građom i historografskom metodom, ali s obzirom na to koliko se u pisanju koristi takvom građom, takav način pisanja mogao bi se nazvati Gilbertovom metodom.

Sjećanja koja citira često su potresna i mučna za čitanje. Poznavanje pojedinačnih sudbina fascinira. U gotovo svakom mjestu Gilbert navodi nekog pojedinca i njegovu, obično tragičnu sudbinu. Navodi, primjerice, sudbinu Mošesa i Helene Hirschsprung, Židova rođenih početkom 20. stoljeća u Auschwitzu. U međuratnom razdoblju iselili su u Nizozemsku, a za rata su iz Amsterdama pobjegli u fran-

cuski Lille. Iz Lillea su ih nacisti deportirali u njihovo rodno mjesto, Auschwitz, i tamo ubili.

Stravična svjedočenja preživjelih

Autor i studenti posjetili su i svih šest velikih logora masovnog uništenja – Auschwitz, Belzec, Chelmo, Majdanek, Sobibor i Treblinku. Brojke ubijenih u tim logorima odavno su poznate, ali ono što šokira, možda i više od samih brojki jesu svjedočenja preživjelih. Ona više nisu samo potresna, nego doslovce stravična.

Ta stravičnost proizlazi iz golih činjenica – primjerice, podatka da je Belzec preživjelo samo pet Židova (ubijeno ih je oko 600.000) ili seljaka jednoga mladića neposredno po oslobođenju geta Theresienstadt u proljeće 1945. godine. Mladić je oslobođenje i činjenicu da je uspio preživjeti proslavio plešući po pločniku. Naime, za sve vrijeme postojanja geta Židovima je bilo strogo zabranjeno hodanje po pločniku.

Gilbert je marljivo bilježio i sve dnevne događaje – prometne teškoće, neljubaznost u restoranima, psihička stanja pojedinaca u skupini, susrete s mladim skinheadsdima u Poljskoj, razgovore o mjestima koja su obišli, čak i što je radio neposredno nakon ustajanja ili kada je išao na počinak.

Odlučno knjizi »Holokaust – Putovanje u potrazi za prošlošću« čudnoga, teško određiva, žanra, svakako pomaže to što ju je napisao britanski povjesničar. Ti su povjesničari, naime, poznati po lakoći pisanja i dobrom stilu teško dostižnom drugim povjesničarima.

BUĐENJE INTERESA ZA HRVATSKE KEMIČARE

Nenad Trinajstić: »100 hrvatskih kemičara« / Školska knjiga / Zagreb, 2002., str. 207

Sonja Nikolić

Knjiga »100 hrvatskih kemičara« prvo je djelo na hrvatskome jeziku u kojem se iznose znani i manje znani podatci iz života i znanstvenog rada jedne stotine hrvatskih kemičarki i kemičara. Napisao ju je Nenad Trinajstić, redoviti član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, koji već niz godina skuplja dokumentaciju o hrvatskim kemičarima. Knjiga sadrži predgovor i stotinu životopisa. Svaki je životopis iznesen na dvije stranice i popraćen je fotografijom osobe čiji se životopis prikazuje.

Kemičari koji su ušli u knjigu došli su od 1876. do naših dana, ali koji su rođeni prije 1960. godine. Godina 1876. odabrana je kao početna, jer je tada utemeljen prvi Kemijski zavod pri Sveučilištu u Zagrebu.

U knjigu su uvršteni hrvatski dobitnici Nobelove nagrade (Ružička i Prelog), redoviti, izvanredni i dopisni članovi Jugoslavenske (od 1991. Hrvatske) akademije znanosti i umjetnosti (JAZU, HAZU), članovi-suradnici JAZU, odnosno HAZU, utemeljitelji studija kemije na Sveučilištu u Zagrebu, utemeljitelji i istaknuti profesori kemijsko-inženjerskoga studija te studija kemije na Medicinskom fakultetu, Veterinarskom fa-

kultetu, Prirodoslovno-matematičkom fakultetu i Farmaceutsko-biokemijskom fakultetu.

Urednici, utemeljitelji, pisci udžbenika...

Tu su i glavni urednici časopisa Croatica Chemica Acta, neki urednici časopisa »Kemija u industriji«, neki predsjednici i dužnosnici Hrvatskoga kemijskog društva i Društva hrvatskih kemijskih inženjera i tehnologa, kemičari utemeljitelji Instituta »Rugjer Bošković« i neki njegovi istaknuti kemičari, naši istaknuti kemičari u iseljeništvu, koji su svoje kemijsko obrazovanje stekli u domovini, autori kemijskih udžbenika za srednje škole i fakultete, autori priloga za povijest hrvatske kemije, kemičari koji su se istaknuli radeći u industrijskim istraživačkim laboratorijima, neki fizičari koji su odabrali kemijske probleme za svoj istraživački rad i istaknuli se kao teorijski kemičari i konačno nekoliko kemičara koji su ušli u ovu knjigu zahvaljujući svojoj produktivnosti i citiranosti.

Međutim, ipak nekoliko naših istaknutih kemičara nije spomenuto u knjizi. Ne znam zašto u njoj nisu spomenuti Zvonimir Pučar (1922.-1990.), naš vrlo istaknuti fizikalni kemičar i Zlatko Meić (r. 1938.), naš vrlo vrijedni spektroskopičar. No, poz-

navajući temeljitost autora, čini mi se da nije mogao prikupiti dovoljno podataka kako bi dostojno prikazao živote i djela te dvojice naših istaknutih kemičara, pa ih je radije ispuštio nego ih prikazao djelomično.

Mnogi su podatci u ovoj knjizi prv put izneseni i vrlo su korisni za daljnju građu i istraživanje u području povijesti hrvatske znanosti. Za ovo djelo bi trebali biti zainteresirani svi (studenti, nastavnici, istraživači) koji djelatno sudjeluju u razvoju prirodnih znanosti u Hrvatskoj. Međutim,

ovo djelo ima i šire značenje. Za njega bi trebali biti zainteresirani nastavnici i daci srednjih škola te cjelokupna hrvatska javnost koju zanima povijest hrvatske znanosti i ljudi koji su sudjelovali u njezinu mukotrpnom stvaranju, i još je stvaraju, s radošću znanstvenika-istraživača unatoč svim poteškoćama koje su prisutne.

U životopisima možemo pronaći odgovore za postignuća u raznim disciplinama kemije u Hrvatskoj te mnoge odgovore zašto su se desila upravo ona istraživanja u danom razdoblju. U stvari ne mogu zamisliti da se mogu postignuti uspješna istraživanja u prirodnim znanostima bez »frontmana«, odnosno bez znanstvenika koji je sav svoj život posvetio znanosti, a o takvim kemičarima je upravo govor u knjizi. Oni su stvarali kemiju u nas, ali je kemija itekako utjecala na njihove živote.

Pero znanstvenika i pripovjedača

Vrijedni znanstveni rezultati u prirodoslovlju ne mogu se postići bez izvanredna napora, samodiscipline i nadasve upornosti isto tako izvanrednih ljudi. Valja istaknuti pri tome da definicija uspjeha u znanosti nije samo plod znanstvene slobode pojedinca već i metafizičkog upliva sreće. Životopisi hrvatskih kemičara,

premda se temelje na stvarnim činjenicama i podatcima iz života znanstvenika dugo godina prikupljenima kod obitelji, prijatelja i kolega, odražavaju Trinajstićevu percepciju osobe čiji životopis opisuje oblikovano perom vrhunskog znanstvenika i pripovjedača. Stoga su svi životopisi pisani uglavnom ujednačenim stilom s malim digresijama u pojedinostima koje su bile dopupne. Knjižica obiluje zanimljivim biografskih podatcima, te je zanimljivo literarno štivo.

Namjera djela Nenada Trinajstića »100 hrvatskih kemičara« je da utječe na školske programe u kojima bi se mladi upoznali s hrvatskim kemičarima i njihovim putovima u znanosti, a što bi mladim ljudima dalo saznanja o povijesti naše kemije, ali ih također može nadahnuti u dobiru svoga budućeg zvanja pri završetku srednjih škola. Stoga ponovno naglašavam da je najveća vrijednost ovoga djela u pokušaju da pokrene interes za hrvatske znanstvenike-kemičare, ali i u obrazovnom procesu, povijesti znanosti i kulturi, jer u većini europskih zemalja u čiji krug mi želimo ući znanost je značajno prisutna u obrazovanju, kulturi i prosperitetu zemlje. Vjerujem da će ovu knjigu sa zanimanjem čitati prirodoslovci, povjesničari, a i šira javnost.

IZLOG KNJIGA

Antonia Susan Byatt

»Džin iz slavujeva oka«

Vuković & Runjić, Zagreb, 2002., str. 226

»Šeherezada može ići na odmor«, uzviknuli su kritičari nakon čitanja pet briljantnih bajki za odrasle proslavljene britanske književnice A. S. Byatt. Naslovna priča zbirke, »Džin iz slavujeva oka«, spisateljčin je izlet u orijentalni folklor.

Jozo Laušić

»Samostan«

Matica hrvatska, 2. izmijenjeno izdanje, Zagreb, 2002., str. 323

Laušićevi su likovi uvjetovani »krvlju i tlom«, zarobljeni su u nemogućnosti da otkupe grijeh svojih predaka te nerješivom sukobu između vlastitoga moralnog integriteta i zahtjeva okoline da se »igra prema pravilima igre«.

Margaret Maron

»Južnjačka nelagoda«

Algoritam, Zagreb, 2002., str. 215

Deborah Knott, kći bivšeg krijumčara alkohola, danas je časna sutkinja okruga Colleton u Sjevernoj Karolini. Tek što je pobijedila na izborima, naći će se u središtu bizarnog slučaja. »Južnjačka nelagoda« nastava je serije započete višestruko nagrađivanom »Krijumčarevom kćer«.

Drago Štambuk

»Uklesano u planinama«

Archaeopteryx, 2. izdanje, Zagreb, 2002., str. 116

U čitanju ove knjige pjesama, raznolikih tema i oblika, osjećamo kako se u nama nastanjuje tišina, neko čudno spokojstvo i radost. Stranice sasvim ispisane, i one pune bjelina, govore nam o tankočutnosti i plemenitosti, moru i gorskim vrhovima, osami i druženju, o ljubavi i vjeri.

Boris Senker

»Pinta Nova«

Disput, Zagreb, 2002., str. 102

Odlika Senkerove drame na kajkavskom »Pinta Nova« illiti Titus Grabantzias diak kak sluga dvoh vzuzlneh szvatov« jest premoščivanje ja-za između bogate tradicije stare kajkavske drame i (bljede) suvremene prakse. Titus Grabantzias diak je hibrid Matijaša Grabancijaša dijaka i njegova tvorca Tituša Brezovačkoga.

Daniel Slumsky

»Između svjetla i tmine«

Raj servis, Zagreb, 2002., str. 221

U romanu »Između svjetla i tmine« (U znaku »Raka«) autor iznosi životnu priču Mami i Starog, s naglaskom na danima kada je Mami bila teško bolesna. Autor tu dirljivu i tragičnu ljudsku priču piše sa željom da bude od pomoći bar jednoj ženi u sličnoj situaciji.